

הרב חיים דוקמן

קידוש השם שבתקומת מדינת ישראל

ראשי פרקים

- א. תחית המתים הלאומית
- ב. למשמעות קידוש השם
- ג. קומה על גבי קומה
- ד. מהלכה למעשה

מדינת ישראל, לגבי רוב הציבור במדינה, שנולד בה או עלה אליה בגיל ילדות, נתפשת כמציאות טבעית, כאילו היתה קיימת מאז ומעולם. כשרואים הרבה צללים, קיימות סכנה שהצללים יסתירו את האור. כשמתבוננים בנעשה במדינה, ונפגשים עם בעיות מרובות בתחומים שונים, ובעיקר בתחום הרוח והמוסר, קיימת סכנה שנראה את הפגמים בלבד, מבלי להכיר באור הגדול שבעצם קיומה של המדינה. על כן, דווקא כיום ראוי להשתדל להדגיש את ערכה של המדינה, את האור שבעצם קיומה, ומתוך כך להסיק מסקנות ביחס למה שנדרש מאיתנו בענין זה.

א. תחית המתים הלאומית

כל גלות, ותהיה הגלות המצטיירת כטובה ביותר, היא אסון לאומי, הן מבחינה פיסית והן מבחינה רוחנית. בתשובות מהרי"ם מרוטנברג (ח"ד, סי' א' יח) מובאת תשובה של הרי"ש משאנץ שנשאל:

מפני מה אין אומרים ב"אתה גבור" - "מלביש ערומים ופוקח עורים", כמו "רופא חולים" ו"מתיר אסורים"?

אפשר לשאול שאלה זו בצורה כוללת יותר: מהו המכנה המשותף של שבחים אלה? וכי חסרים תארים לקב"ה?! והוא עונה:

אל תתמה, דלא קאמרינן בתחיית המתים אלא השקול [כתחיית] המתים, כדאמרינן בפרק קמא דתענית (ב.) ובפרק אין עומדין (ג.) גבי גשמים - מפני שהיא שקולה כתחיית המתים קבעו לה בתחיית המתים.

הרי לנו, שאמת המידה לבחירת השבחים בברכה זו, היא היותם שקולים כתחיית המתים: והרי"ש משנץ מברר זאת לגבי כל אחד מהשבחים בברכת "תחיית המתים".

"סומך נופלים" ו"מתיר אסורים" - בנפילתם של ישראל ואסוריהם משתעי, שהקב"ה סומכם ועתיד [להוציאם ולהתירם], כדכתיב (ישעיה חס"ט) "לאמר לאסורים צאו", "להוציא ממסגר אסיר" (שם מב"ז), וכתיב (עמוס ה"ב) "נפלה לא תוסיף" ואמרינן (ברכות ד:) דרמזה דוד (תהילים קמ"ד) "סומך ד' לכל הנפלים חוקף לכל הכפופים". ותחיית המתים תלויה בגאולתם של ישראל, ו"רופא

חולים" אמרינן בפ' אין בין המודר (נדדים מח.) - גדול נס שנעשה לחולה יותר מן הנס שנעשה לחנניא מישראל ועזריה.

"רופא חולים" - מסביר הר"ש משנץ - בוודאי שייך לנושא החיים, שהרי כל מחלה טומנת בחובה, במידה זו או אחרת, סכנת חיים. בנושא "סומך נופלים" ו"מתיר אסורים" הוא מסביר, שאין הכוונה להצלה פרטית של אדם פלוני או אלמוני, אלא לגאולת כלל ישראל הנמצא בגלות. "ותחתית המתים תלויה בגאולתם של ישראל" - כלומר גאולת ישראל מהווה בסיס לתחתית המתים שאחריה.

והאמת היא, כי גאולת ישראל איננה רק בסיס לתחתית המתים. גאולת ישראל היא היא תחתית המתים - מבחינה לאומית. בתזון העצמות היבשות אומר יחזקאל (פרק לו, יא-יב):

"ויאמר אלי: בן אדם, העצמות האלה - כל בית ישראל המה, הנה אמרים יכשו עצמותינו ואבדה תקותנו נגורנו לנו. לכן הנבא ואמרת אליהם - כה אמר ה' א-להים הנה אני פתח את קברותיכם, והעליתי אתכם מקברותיכם, עמי, והבאתי אתכם אל אדמת ישראל".

האין אלה דברים מפורשים?! הבאה אל הארץ היא הוצאה מן הקבר! הגלות היא בית קברות, והגאולה היא התחיה! ואכן כך מסביר רש"י את חזון העצמות היבשות (סנהדרין צב: ד"ה משל היה):

כאדם מת שחזר וחי, כן ישובו ישראל מן הגלות.

בעיניים כאלה יש לראות את קיבוץ הגלויות; מציאות שהתרגלנו אליה בשנות קיומה של המדינה ואנחנו מקבלים אותה כתהליך מובן מאליו, אך האם אנו תופשים את משמעותו האמיתית? האם אנו מזדהים עם התופעה המופלאה שאין כאן אלא תחית מתים מבחינה לאומית? אבל הגלות איננה אסון רק מהבחינה הפיסית, היא אסון גם מן הבחינה הרוחנית. נאמר באיכה (כ.ט):

"טבעו בארץ שעריה, אָפְדוּ וְשָׁפְרוּ בריחיה, מלכה ושריה בגוים, אין תורה, גם נביאיה לא מצאו חזון מה".

כשאנחנו מתבוננים בפסוק זה, יש כאן תיאור נורא של חורבן - פיזי ורוחני גם יחד - אבל מעניין איך לומדים חז"ל את הפסוק. הם רואים קשר בין שתי הבחינות הללו. וכך אומרים חז"ל: "מלכה ושריה בגוים - אין תורה!" והם מסבירים:

כיוון שגלו ישראל ממקומם - אין לך ביטול תורה גדול מזה. (חגיגה ה:)

כלומר, עצם מציאותם של ישראל בגלות, עצם העובדה שלא קיימת מלכות ישראל, "מלכה ושריה בגוים - אין תורה", אין לך ביטול תורה גדול מזה. הגאון מוילנא מתאר בצורה מחרידה את מצבו של עם ישראל בגלות. וכך הוא כותב (בלקוטיים בסוף 1900 דצינעווא"א):

כי מעת שחרב הבית, יצאה רוחנו עטרת ראשנו ונשארנו רק אנחנו, הוא גוף שלח בלא נפש. ויצאה לחו"ל הוא הקבר, ורימה מסובכת עלינו ואין בידינו להציל, הם הגויים, האוכלים בשרנו. ומכל מקום היו חבורות ושייכות גדולות, עד נרקב הבשר והעצמות נפזרו פיזור אחר פיזור. ומכל מקום היו עדיין העצמות קיימות, שהן תלמידי חכמים שבישראל. עד שנרקבו העצמות ולא נשאר אלא תרוד רקב מאתנו, ונעשה עפר, שחה לעפר נפשנו ואנחנו מקווים עתה לתחיית המתים. התנערי מעפר קומי ירושלים.

בימי הגר"א היתה בודאי הרבה תורה בישראל. היו ישיבות, היו תלמידי חכמים. ובכל זאת ראה הגר"א את המציאות של הגלות כקבר, ובקבר יש רקבון. והגר"א מציין: "ואנחנו מקווים עתה לתחיית המתים". לאיזו תחיית המתים הוא מתכוון? "התנערי מעפר קומי ירושלים!" הוא איננו מתכוון כאן לתחיית המתים הפרטית, שאנו כולנו מאמינים בה, אלא לתחיית המתים הלאומית. שיבה לארץ, קיבוץ גלויות וגאולה - הם תחיית המתים מבחינה לאומית.

ב. למשמעות קידוש השם

עצם תקומתה של מדינת ישראל הוא קידוש השם שאין כדוגמתו. השימוש במושג 'קידוש השם' איננו סתם כמליצה נטולת תוכן. השם - פירושו התגלות ה' בעולם. יש לקב"ה שמות שונים. כל שם מבטא צורה מסויימת של התגלות הקב"ה בעולם. אחרי מלחמת עמלק נאמר (שמות י"ד, טו): "ויאמר, כי יד על כס י-ה, מלחמה לה' בעמלק מדר דר". מביא רש"י שם את דברי חז"ל:

...ומהו כס, ולא נאמר כסא, ואף השם נחלק לחציו, נשבע הקב"ה שאין שמו שלם ואין כסאו שלם עד שימחה שמו של עמלק כולו, וכשימחה שמו יהיה השם שלם והכסא שלם...

השם והכסא הם ביטויים להתגלות ה' בעולם, להכרת העולם את הקב"ה, וכל עוד עמלק קיים בעולם, יש עיכוב בהתגלות השלימה של הקב"ה בעולם. קידוש השם פירושו ריבוי התגלות ה' בעולם, לעומת, חס ושלו, חילול השם, שפירושו עשיית דברים שממעטים את התגלות ה' בעולם. התגלות ה' בעולם במלוא גודלה ושלימותה, יכולה להיות רק על ידי כלל ישראל, כשהוא יושב בארצו כעם ריבוני. לעומת זאת, גלות הינה מיעוט הופעת ה' בעולם. על כן, גלות כשלעצמה היא חילול השם. וכך מלמדנו הנביא יחזקאל (לד, טו-ט"ז):

"ויהי דבר ה' אלי לאמר: בן אדם, בית ישראל יושבים על אדמתם ויטמאו אותה בדרכם ובעלילותם, כטמאת הנדה היתה דרכם לפני. ואשפך חמתי עליהם, על הדם אשר שפכו על הארץ ובגלוליהם טמאוה. ואפיץ אתם בגוים ויזרו בארצות, כדרכם ובעלילותם שפטתם".

תמצית הדברים - ישראל לא נהגו כשורה, וכתוצאה מכך הלכו לגלות. ובהמשך נאמר שם (פסוק כ):

"ויבוא אל הגוים אשר באו שם, ויחללו את שם קדשי, באמר להם עם ה' אלה ומארצו יצאו".

מדגיש רש"י:

"ויחללו את שם קדשי" - השפילו את כבודי. ומהו החילול? באמור אויביהם עליהם: "עם ה' אלה ומארצו יצארו"...

זהו החילול. כלומר, עצם העובדה שישראל נמצאים בגלות סובלים ומושפלים, הוא חילול השם הממעט הופעת ה' בעולם.
(ולכן שם כא-ג):

"ואחמל על שם קדשי... לכן אמר לבית ישראל כה אמר ה' א-להים לא למענכם אני עשה בית ישראל כי אם לשם קדשי אשר חללתם בגוים אשר באתם שם. וקדשתי את שמי הגדול המחלל בגוים..."

שואל שוב רש"י:

ומה הוא הקידוש? - ולקחתי אתכם מן הגוים."

כלומר, הגלות היא חילול השם, ואילו בגאולה כשלעצמה מתקדש השם. וראשית קידוש השם זו שיבת עם ישראל לארץ, זה קיבוץ גלויות. נוסף עוד ביאור לענין זה.

הפסוק "ויבוא אל הגוים אשר באו שם, ויחללו את שם קדשי" וגו' קצת קשה. הוא מתחיל בלשון יחיד וממשיך בלשון רבים. אמנם אפשר להסביר ש"ויבוא" מתיחס לישראל, אך מדוע לעבור ללשון רבים? אלא מסבירים חז"ל כי "ויבוא אל הגוים" הכוונה לקב"ה שהלך איתם לגלות. "בכל מקום שגלו ישראל, גלתה שכינה עמהן" (ירושלמי תענית פ"א ה"א).

בדרך כלל, כשאנו מזכירים ש"בכל מקום שגלו ישראל גלתה שכינה עמהן", אנו תופסים שהקב"ה לא עזב את ישראל, ולכל מקום שהלכו, הלך איתם כדי לשומרם. אבל איננו קולטים את משמעות האמירה "גלתה שכינה עמהן": גם השכינה גלתה, השכינה בגלות! הגלות ממעטת את הופעת ה' בעולם, זהו חילול השם.

תפקידם של ישראל הוא לגלות את הקב"ה לכל באי עולם. והנה, למרות קדושתם ומוסריותם של ישראל במשך שנות הגלות - הם השפיעו מעט מאוד על הגוים. אלא שכאן יש כלל גדול. על מנת לקבל השפעה ממישהו, צריך להעריך אותו. אדם שאני רומס אותו ברגלי ויורק לו בפנים, אינני מקבל ממנו השפעה ואינני לומד ממנו¹.

כלומר, מצבם השפל של בני ישראל בגולה, איננו מאפשר את תרומתו המיוחדת של עם ישראל לכל באי עולם. עם ישראל יכול למלא את יעודו, להשפיע על העולם, רק כאשר הוא נמצא במצב שבו העולם מעריך אותו. רק אז יכול להתקיים תהליך של השפעה אמיתית, רוחנית ומוסרית.

חילול השם שבסבל ישראל בגלות, הוא שהיווה בסיס לטענה הנוצרית, כי היהודים אינם עוד העם הנבחר. הנצרות טיפחה את הרעיון, שהיהודים סובלים מפני שלא האמינו באותו האיש, והם ימשיכו לסבול עד שירדו מעל במת

1. לדוגמא: מלך כוזר, המחפש את דרך האמת בין כל האמונות הרווחות בתקופתו, מחליט מראש שאל היהודים לא יפנה, כי העובדה שהם כל כך סובלים ומושפלים מעידה שדרכם אינה אמיתית.

ההיסטוריה. שמעתי מפי הגר"י סולוביצ'יק זצ"ל, שבזמן שהשתוללה השואה הנוראה באירופה, סבבו מסייגרים באמריקה ואמרו ליהודים: 'זה הסוף שלכם, יש לכם הזדמנות אחרונה להינצל בדרך אחת - להתנצר'. היתה צפויה אפילו, חס ושלום, סכנת שמד ליהודים באמריקה. באירופה הושמדנו פיסיית ובארצות השלמות, היתה סכנה מבחינה רוחנית. תקומת מדינת ישראל הפיחה רוח תקווה בשארית פליטת השואה, אודים מוצלים מאש, והרימה גם את רוחם של היהודים בארצות השלמות.

תקומת מדינת ישראל היא הריסת כל הבסיס למסכת הטיועונים של הנצרות בענין דחיית ישראל. לא במקרה לא הכיר הוותיקן במדינת ישראל במשך שנים מרובות מאז תקומתה. עצם אמונתו איננה מאפשרת לו להכיר בה. אלא שעובדה היא, שלא רק ש"עם ישראל חי", כי אם זכה לתקומה מחודשת. היום, למעשה - לא נותרה לוותיקן ברירה אחרת, והוא חייב להתחשב במציאות קיומה של מדינת ישראל.

ג. קומה על גבי קומה

מדינת ישראל היא הבסיס לקידוש השם הגדול בכל מלוא עולם. היא המאפשרת את זקיפות הקומה שלנו. יש בה משום סלילת הדרך להערכת העולם כלפינו, ומכאן היסוד לתפקיד הגדול שאנחנו צריכים למלא בעולם כולו - "כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים". אבל מן ההכרח להדגיש, שהגאולה שלנו היא תהליך. גאולתם של ישראל באה קמעא קמעא (ירושלמי ברכות פ"א ה"א), וכך אנו מוצאים גם באותו פרק ביחזקאל שהוזכר קודם. התהליך מתחיל בקיבוץ גלויות (פסוק כד):

"ולקחתי אתכם מן הגוים וקבצתי אתכם מכל הארצות והבאתי אתכם אל אדמתכם".

השלב השני הוא (פסוק כה):

"וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם מכל טמאותיכם ומכל גלוליכם אטהר אתכם".

השלב השלישי (פסוק כז):

"ונתתי לכם לב חדש ורוח חדשה אתן בקרבכם והסרתי את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר".

השלב הרביעי (פסוק כח):

"ואת רוחי אתן בקרבכם ועשיתי את אשר בחקי תלכו ומשפטי תשמרו ועשיתם".

ארבעה שלבים, כשראשיתה של הגאולה היא גאולה פיסיית, קיבוץ גלויות, ורק בהמשכה ועל גביה באה הגאולה הרוחנית - "ועשיתי את אשר בחקי תלכו ומשפטי תשמרו ועשיתם". כך בדיוק היה גם בגאולה ראשונה: יציאת מצרים, ורק לאחריה מתן תורה.

הגאולה הפיסיית חייבת לבוא לפני הגאולה הרוחנית. מדוע?

הגמרא שואלת במסכת מגילה (י"ד): מדוע איננו אומרים הלל בפורים, הרי ניצלנו ממוות לחיים! ותשובתה הראשונה היא: אין אומרין הלל על נס שבח"ל. על כך מקשה הגמרא: הרי יציאת מצרים היתה בחו"ל ועליה אנו אומרים הלל? והיא משיבה שלושה תירוצים. אביא רק אחד מהם שנוגע לעניננו. את ההלל אנו פותחים במילים - "הללויה, הללו עבדי ה'". מסבירה הגמרא:

בשלמא התם "הללו עבדי ה'" - ולא עבדי פרעה, אלא הכא - "הללו עבדי ה'" ולא עבדי. אחשורוש? אכתי עבדי אחשורוש אנן!

כשיצאנו ממצרים, פסקנו מלהיות עבדי פרעה, ועל כן אנו יכולים לומר "הללו עבדי ה'", מה שאין כן בימי אחשורוש. וכל עוד אנו משועבדים, איננו יכולים לומר "הללו עבדי ה'".

כלומר, כל עוד אנו משועבדים לאדם, יש עיכוב בהיותנו עבדי ה' במובן השלם. על כן הגאולה הפיסית היא המשחררת אותנו מלהיות משועבדים לאחרים, ורק לאחר השחרור מעבדות לבני אדם, יכולה לבא הגאולה הרוחנית של היותנו עבדי ה' ושל הליכתנו בדרכיו.

זהו הערך הגדול של קיום המדינה, למרות תופעות הצללים שבה. אין שום ספק, שמדובר כאן בתהליך, שמשעה שהחל - בוודאי ימשך, ובסופו של דבר ינוסו הצללים, עד שנגיע בעז"ה לגאולה השלמה.

ד. מהלכה למעשה

רצוני להדגיש מה עניננו אנו בתהליך זה. תפקידנו הוא לפעול להנסת הצללים. אבל צריך לדעת, שכדי שלא יהיה צל, אין דרך אחרת מאשר להרבות אור. ישנם יהודים שרואים את הצללים, ואני מאמין שהדבר מכאיב להם, אך הם חושבים שמספיק לקטרג על הצללים. הם רואים את הצללים מבלי לראות את האור הגדול, ומבלי לדעת איך מתמודדים עם הצללים ומתגברים עליהם. מרן הרב זצ"ל לימד אותנו (עדפי"ל טוהר עמי לט):

הצדיקים הטהורים אינם קובלים על הרשעה, אלא מוסיפים צדק; אינם קובלים על הכפירה אלא מוסיפים אמונה; אינם קובלים על הבערות, אלא מוסיפים חכמה.

להתגבר על השלילה ולנצח אותה אפשר אך ורק על ידי ריבוי חיוב. יש צורך להוסיף הרבה חכמה והרבה צדק במדינה, ועוד הרבה יותר אמונה. אמונה בה', בתורתו, ובמעשי המתרחשים לעינינו; להאמין שכל מה שהתרחש בדורות האחרונים, איננו מקרי, אלא זו פעולת יד ה' לגאולת ישראל. אנו חיים בתקופה גדולה ויש צורך להכיר בכך. אנו חיים בתקופה בה מתגשם ראשיתו של החזון המשיחי, לו התפללנו במשך אלפי שנות גלות. בסוף ספר עמוס נאמר (ט, טו-טז):

"ושבתי את שבות עמי ישראל, ובנו ערים נשמות וישבו, ונטעו כרמים ושתו את יינם, ועשו גנות ואכלו את פריהם. ונטעתים על אדמתם ולא ינתשו עוד מעל אדמתם אשר נתתי להם, אמר ה' א-להיך".

זוהי נבואה שמתייחסת לימינו ומתגשמת לעינינו. ישנה עוד נבואה בעמוס(ח,יא) שאף היא מתגשמת בעצם ימינו אלה:

”הנה ימים באים נאם ה' א-להים, והשלחתי רעב בארץ, לא רעב ללחם ולא צמא למים, כי אם לשמע את דברי ה'”.

כל מי שעינים לו לראות ואוזנים לו לשמוע, רואה, שלמרות כל תופעות הצללים במדינה, ולמרות כל השלילה, ישנה מציאות של צמאון לדבר ה'. ושמא מותר גם לומר, שגם השלילה - לפחות בחלקה - נובעת מאיזה צמאון פנימי שלא בא לידי רוויה, מאכזבה מערכים חלקיים שדור קודם האמין בהם, והם פשטו את הרגל. כתוצאה מריקנות, מלא כלום, באה הדרדרות.

מי ירווה את הצמאון הזה? מי יביא את דבר ה' אל העם בישראל? - זה תפקידנו. נכיר בכך שאנו צריכים להראות את האמת לעם היהודי כולו, במדינת ישראל ובגולה. צריך ששם שמים יתאהב על ידיו, ואם אכן כך יהיה - אזי שם ה' יתקדש על ידיו. להאחיב שם שמים פירושו להיות מופת בהתנהגותנו - במצוות שבין אדם למקום, במצוות שבין אדם לחברו ובמצוות שבין אדם לעמו, לארצו ולמדינתו.

אם אכן נשתדל להיות שלמים עם עצמנו בכל אלה, ונדע שלהיותנו שלמים יש חשיבות כללית וגדולה, מעל ומעבר להשפעה בתוך תחומי המסגרת שלנו, ודאי וודאי שנוכל לתרום תרומה אדירה בהבאת דבר ה' לאלה שכל כך צמאים לו, ולהיות גורם מרכזי לקידום העם והמדינה בכיוון האמיתי.

עלינו להתרומם ולהכיר בתקופה הגדולה שאנו חיים בה, להזדהות איתה, להכיר בקידוש השם שביסוד המדינה ובעול שמטיל עלינו קיומה. מתוך כך עלינו לתפוס את התפקיד המיוחד שלנו - להאיר באור האמיתי, באור תורה ומצוותיה לעם כולו; למלא את המדינה, שביסודה היא קודש, בתוכן של קדושה, לקראת יעודה השלם, כשמציין יוצאת תורה ודבר ה' מירושלים.